

Hanna Bias

"Ochrona i konserwacja organów zabytkowych na tle rozwoju sztuki organmistrzowskiej : wybrane problemy", Marek Urbańczyk, Katowice 2011 : [recenzja]

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 2 (35), 303-306

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HANNA BIAS¹

MAREK URBAŃCZYK, *OCHRONA I KONSERWACJA
ORGANÓW ZABYTKOWYCH NA TLE ROZWOJU SZTUKI
ORGANMISTRZOWSKIEJ. WYBRANE PROBLEMY,*
WYDAWNICTWO AKADEMII MUZYCZNEJ
IM. KAROLA SZYMANOWSKIEGO, KATOWICE 2011
(REZENZJA)

Jest to publikacja, która szeroko podejmuje temat ochrony i konserwacji zabytkowych organów w ujęciu własnych i obcych doświadczeń realizacyjnych. Jak podkreśla sam autor we *Wstępie*, organy zespalały w sobie wiele dziedzin z pogranicza techniki, plastyki i muzyki, dlatego też historycy sztuki, organolodzy, organiści, badacze dawnej kultury materialnej, miłośnicy muzyki, organmistrzowie i konserwatorzy zabytków poświęcają temu zagadnieniu wiele uwagi. Autor, czynny organmistrz i organista z trzydziestoletnim doświadczeniem, przedstawia temat wieloaspektowo, rozpatrując problematykę organów zabytkowych i ich funkcji w przestrzeni wnętrza, w aspekcie uwarunkowań historycznych, estetyki brzmieniowej, konstrukcji, architektury, problematyki badawczej oraz szerokiego zakresu prac konserwatorskich. Książka ma na celu ukazanie różnorodności i złożoności problemów, przed jakimi staje organmistrz w pracy przy organach, a zwłaszcza przy organach zabytkowych.

Publikacja zawiera sześć rozdziałów opatrzonych fotografiami czarno-białymi (223), schematami w tekście (77) i dodatkowo zamieszczonymi na końcu książki fotografiami kolorowymi (159). Jest

¹ Biblioteka Główna Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach.

to wydanie drugie, poprawione i uzupełnione. Pracę otwiera ogólne omówienie tematu, zakresu i celów jako przyczynek do szeroko pojętego procesu ochrony i ratowania zabytkowych organów. Rozdział pierwszy, zatytułowany: *Zarys rozwoju sztuki organmistrzowskiej – wybrane problemy*, oparty na literaturze przedmiotu oraz własnych przemyśleniach i analizach, stanowi syntezę dziejów i rozwoju budownictwa organowego od II wieku p.n.e. do współczesności, opisaną w aspekcie historycznym, brzmieniowym, technicznym, i architektonicznym w powiązaniu z architekturą wnętrza.

W rozdziale drugim *Architektura organów* opisano podstawowe definicje dotyczące organów zabytkowych. Skupiono uwagę na wartościach historycznych, brzmieniowych, architektonicznych i techniczno-użytkowych, które definiują wartość organów jako zabytków kultury materialnej.

Organy w Kościele to tytuł trzeciego rozdziału, który porusza temat roli organów w liturgii Kościoła zachodniego. Autor opisuje, w jaki sposób zmieniało się podejście i odpowiedzialność za instrument na przestrzeni wieków, co skutkowało zmianami w wewnętrznych przepisach i dokumentach. Ukazano w aspekcie prawnym zagadnienia związane ze współpracą Kościoła i państwa na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego pozostającego we władaniu Kościoła, w tym głównie zabytkowych organów. Organy, służąc Kościołowi od VII wieku do dziś, stanowią integralną część wyposażenia chrześcijańskiej świątyni. Zarysowano również zagadnienie fisharmonii i organów elektronowych, które stanowią substytut organów, oraz stanowisko Kościoła wobec ich stosowania podczas liturgii.

Kolejny rozdział, *Organy jako zabytek*, wprowadza zagadnienia dziedzictwa duchowego i materialnego. Autor definiuje takie pojęcia, jak: kultura, dziedzictwo kultury, dobro kultury, zabytek. Podkreśla istotę ochrony wartości kulturowych oraz na tle historycznym przedstawia proces podnoszenia świadomości i celowości potrzeby zachowania i ochrony zabytkowych obiektów. W drugim podrozdziale szeroko opisano zagrożenia, na jakie narażone są organy ze strony różnych czynników, ze szczególnym uwzględnieniem zniszczeń biologicznych, w odniesieniu do których przedstawiono także metody ich zwalczania.

Kluczową część pracy stanowią rozdziały piąty i szósty, poświęcone analizie prac konserwatorskich. W rozdziale piątym, zatytułowa-

nym *Ochrona i konserwacja organów*, przedstawiono proces ochrony obiektu zabytkowego, który składa się z kilku etapów, takich jak m.in.: ewidencjonowanie, inwentaryzowanie, systematyzowanie i dokumentowanie. Wypełnienie podstawowych etapów i wyciągnięcie wniosków stanowi przyczynek do przyjęcia właściwego zakresu i technologii prac konserwatorskich. W rozdziale szóstym skupiono się na praktyce konserwatorskiej organów oraz czynnościach, jakie poprzedzają ten proces. Są nimi: praca badawcza, koncepcja konserwacji i restauracji, dokumentacja, projekt techniczny. Nakreślono również historię, opis stanu zachowania oraz struktury techniczne i brzmieniowe instrumentów, które zostały poddane pracom konserwatorskim. Analiza i opis przeprowadzonych działań poprzedza obszernie wprowadzenie w zagadnienie konserwatorstwa jako dziedziny naukowej, która ma również odniesienie do zabytkowych organów. Relacja historycznego rozwoju działalności konserwatorskiej obejmuje jego genezę, rozwój, a także związane z nim poglądy i tendencje. Końcowa część rozdziału zawiera podsumowanie i spostrzeżenia autora wynikające z doświadczeń organmistrzowskich, dotyczących procesu ratowania organów i przedłużania ich funkcji kulturowych.

Publikację można umownie podzielić na dwie części. Pierwsza zawiera rozdziały od pierwszego do czwartego i podejmuje tematykę związaną z historią, architekturą, rozwojem budownictwa organów w Polsce i w Europie, rolą i znaczeniem organów w Kościele, problematyką organów zabytkowych i strategię działań ich ochrony. Cztery pierwsze rozdziały stanowią teoretyczną podbudowę pod dalszą analizę zawartą w drugiej części (rozdziały 5-6), omawiającą praktyczne działania konserwatorskie. Przykłady realizacji konserwatorskich autor przeprowadził na pięciu instrumentach organowych: kościoła św. Wawrzyńca w Mokrem, bazyliki Najświętszej Maryi Panny w Gdańsku, kościoła św. Jadwigi w Legnickim Polu, kościoła ewangelicko-reformowanego w Warszawie i kaplicy Chrystusa Zbawiciela przy parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Katowicach. Analiza prac przy wybranych instrumentach została przyporządkowana do poszczególnych rodzajów działań ochronnych wraz z zachowaniem nazewnictwa stosowanego w powszechnej praktyce konserwatorskiej.

Książka podejmuje temat społecznie ważny i mający duże znaczenie dla zachowania dziedzictwa kulturowego minionych pokoleń. In-

terdyscyplinarność pracy, skondensowana forma przedstawienia zagadnienia, jak też rola organów w życiu społecznym powodują, że jest to publikacja, która powinna znaleźć się na półkach bibliotek kościelnych.